

דעות

"הפתרון הוא ארץ ישראל ובלי ערבים". כרוניקה של מאה שנות תמיכה בטרנספר

לעקוב

שאול אריאלי

12 בפברואר 2025 • 12:00

הצעת הנשיא טראמפ לטרנספר מרצון של תושבי רצועת עזה זכתה לתגובות חיוביות מחלק מהציבור הישראלי ובעיקר מהמערכת הפוליטית, בהובלת שרים וחברי כנסת מהציונות הדתית. בעוד שהשיח הציבורי הישראלי נטה בעבר להתייחס לרעיון הטרנספר – העברת האוכלוסייה הערבית מארץ ישראל – כאל תוצר של קיצוניות פוליטית, בדיקה היסטורית מגלה תמונה מורכבת יותר. רעיון זה מלווה את התנועה הציונית מראשיתה, והיה חלק בלתי נפרד מהחשיבה האסטרטגית של מנהיגיה.

התנועה הציונית בראשיתה אמנם הניחה כי רוב יהודי בארץ ישראל יושג בעיקר באמצעות עלייה יהודית המונית, אולם היא מעולם לא נמנעה מלבחון את האפשרות שהרוב היהודי ייווצר גם באמצעות העברת חלק מהאוכלוסייה הערבית אל מחוץ לגבולות מה שאמור להיות הבית הלאומי היהודי. ההנהגה הציונית סברה שהרעיון שיאפשר לקלוט בארץ ישראל את היהודים הנרדפים בארצות מוצאם וליצור רוב יהודי בארץ, נהנה מצידוק מוסרי איתן כל זמן שמציבים את זכויות היהודים מול זכויותיהם של הערבים בארץ ישראל; שהרי הערבים המסוימים האלה אינם שונים מאחיהם שבארצות הערביות השכנות, ואחת היא מבחינתם באיזו ארץ יחיו. ובהינתן צידוק מוסרי, כל מה שצריך על מנת להוציא את רעיון הטרנספר לפועל הוא תמיכה

כספית נאותה. אדוארד סעיד כתב שכבר ביוני 1895 העלה תיאודור הרצל את האפשרות לבצע "רילוקיישן" מוגבל של האוכלוסייה הערבית החלשה, כאשר כתב ביומנו: "את האוכלוסין העניים משתדלים אנו להעביר בלי רעש אל מחוץ לגבול, על-ידי מתן עבודה בארצות המעבר, ואולם בארצנו שלנו הננו מונעים מהם כל עבודה".

הרצל לא היה לבד. הסופר והפעיל הציוני ישראל זנגוויל היה פחות מעודן כשאמר ב-1905: "ארץ ישראל עצמה כבר מאוכלסת היא [...] אנו מוכרחים להיות מוכנים או לגרש בחרב את השבטים היושבים בארץ, כמו שעשו אבות אבותינו, או לטפל בשאלת הגירתם של האוכלוסים הזרים, שהם מוסלמים ברובם ושזה דורות הם רגילים להתייחס אלינו בבוז". זנגוויל היה הראשון שניסח ב-1920 את הטיועון שהפך למרכזי בהיסטוריה הציונית: לרשות הערבים עומד העולם הערבי כולו, בעוד שליהודים יש רק ארץ ישראל אחת. טיועון זה שימש בסיס להצדקת רעיון הטרנספר לאורך כל שנות קיומה של התנועה הציונית.

בן גוריון, עדיין מאמין בעלייה, שלל זאת וכתב ב-1918 "ארץ ישראל אינה ארץ ריקה מאוכלוסין... בשום אופן ותנאים אין לפגוע בזכויות התושבים הללו. רק 'חולמי-גיטו' כזנגביל יכולים לדמות שא"י תינתן ליהודים בתוספת זכות של הוצאת הלא-יהודים מן הארץ. אף מדינה אחת לא תסכים לדבר זה. אם גם נדמה שזכות זו תינתן לנו – אין ליהודים כל רשות וכל יכולת להשתמש בה. לא רצוי ולא יתכן לנשל מן הארץ את תושביה הנוכחיים. לא זוהי תעודת הציונות".

מה שעשוי להפתיע הוא שרעיון הטרנספר לא היה נחלתו של הימין הציוני בלבד. חיים קלוורסקי, לימים ממייסדי "ברית שלום" השמאלנית, הודה בישיבה של הוועד הזמני ביוני 1919: "במשך 25 השנים של עבודתי הקולוניזטורית נישלתי הרבה ערבים מעל אדמתם, ואתם מבינים כי עבודה זו – לנשל מעל האדמה אנשים שהם, ואולי גם אבותיהם, נולדו עליה – איננה כלל וכלל מן הדברים הקלים, ובייחוד

כשאינן הממשלה מביט על המנושלים כעל עדר של צאן אלא כעל אנשים בעלי לב ונפש".

זאב ז'בוטינסקי, מנהיג הזרם הרוויזיוניסטי, היה בשנים אלו בעמדתו של בן גוריון וב-1923 כתב: "את הרחקתם של הערבים מארץ ישראל הנני חושב לבלתי מתקבלת על הדעת בהחלט; בארץ ישראל תמיד ישבו שני עמים... הנני מוכן להישבע בשמנו ובשם צאצאינו שלא נפר לעולם שיווי זכויות זה, ולא נעשה ניסיון לדחוק את רגליו של מישהו". אבל בספר מ-1926 כבר ניסח ברהיטות את דבר העימות הבלתי-נמנע לדידו עם העם הילידי של פלסטין: "הטרגדיה היא בזאת, שפה יש התנגשות בין שתי אמיתות, אלא שהצדק שלנו יותר גדול [...] הערבי - נחשל תרבותית - אך רגש הפטריוטיזם שלו טהור ונאצל כזה שלנו; אי-אפשר לקנותו בכסף, לבולמו יהיה אפשר על-ידי כוח עליון".

זאב ז'בוטינסקי, תומך טרנספר. "היטלר - יהיה האיש הזה שנוא עלינו כמה שיהיה - הוסיף בזמן האחרון להוציא מוניטין בעולם לרעיון הזה" צילום: לע"מ

ההיסטוריון תום שגב מציין שביוני 1931, יעקב טהון, פעיל ציוני מרכזי בתחום ההתיישבות, כתב לקולונל פרדריק קיש, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, כי מבחינת התנועה הציונית הפתרון האידיאלי הוא העברת הערבים לעבר הירדן. הוא הוסיף שהדבר רצוי מאוד גם מבחינת הערבים, מאחר שבכסף שיקבלו תמורת 100 דונם בארץ ישראל יוכלו לרכוש לפחות 500 דונם בעבר הירדן. מיכאל בר-זוהר כתב שביוני 1936, במסגרת ניסיונותיו של יו"ר ההנהלה

הציונית בן-גוריון לסכל את "חוק הקרקעות" של הנציב העליון - חוק ולפיו לכל פלאח ערבי ישורין שטח מחיה מינימלי - הציע "הזקן" בישיבת מפא"י שהיהודים יקנו אדמות בעבר הירדן ויעבירו אליהן פלאחים שימכרו ליהודים את אדמותיהם בארץ ישראל.

שנת 1937 מסמנת נקודת מפנה בהיסטוריה של רעיון הטרנספר, עם הצעת ועדת פיל הבריטית לבצע העברת אוכלוסין נרחבת: 350 אלף ערבים מהגליל ו-2,500 יהודים מהמדינה הערבית המתוכננת. שר המושבות הבריטי, אורמסבי גור, טען כי ערביי הארץ "לא ראו את עצמם עד כה כפלסטינים, אלא חלק מסוריה, חלק מהעולם הערבי", ולכן אין קושי בהעברתם.

ברל כצנלסון ראה עניין זה בחיוב גמור ואמר "עניין העברת האוכלוסין עורר אצלנו ויכוח: מותר או אסור. מצפוני שקט בזה לגמרי, טוב שכן רחוק מאויב קרוב, הם לא יפסידו על ידי העברתם, ואנחנו בוודאי לא. בחשבון אחרון - הרי זו רפורמה פוליטית יישובית לטובת שני הצדדים. זה מכבר סברתי כי זהו הטוב בפתרונות... האמנתי ועודני מאמין כי הם עתידים לעבור לסוריה ולעיראק. דוד בן-גוריון קיבל את ההמלצה בהתלהבות יוצאת דופן". ב-12 ביולי 1937 כתב ביומנו כי נקודה זו של הטרנספר הכפוי "שקולה נגד כל החסרונות והמגרעות שבדו"ח", והיא "עשויה לתת לנו דבר שלא היה לנו אף פעם [...] גם בימי הבית הראשון וגם בימי הבית השני". הוא הוסיף כי על התנועה הציונית להפעיל את כל "כוח הלחץ" שלה כדי שבריטניה "תעקור בכוח כמאה אלף ערבים מכפריהם שחיו בהם מאות בשנים".

בסוף יולי 1937, בפני המועצה העולמית של איחוד פועלי ציון בציריך הרחיב בן-גוריון את משנתו: "קשה למצוא איזה נימוק פוליטי או מוסרי נגד העברת אותם הערבים משטח העומד תחת שלטון יהודי לשטח שיעמוד תחת שלטון ערבי [...] גם מתוך חסידות יתרה וקפדנות מוסרית מקסימלית אי-אפשר להתנגד להעברה, המבטיחה למועברים גם תנאים חומריים מספיקים וגם ביטחון לאומי מקסימלי".

יחד עם זאת ביקש בן גוריון לגלות זהירות בשל ההשלכות האפשריות על הקמת מדינה יהודית ובינוי 1938 אמר: "אני מחייב העברה כפויה ואינני רואה בזה שום דבר בלתי מוסרי", אבל "רק אם אנגליה תעשה את זה — והממשלה הבריטית הרי ביטלה את הרעיון... ולכן, לא רק שלא ייתכן שאנחנו נוציא את זה לפועל אלא גם לא ייתכן שאנחנו נציע זאת... יש בהצעה זו סכנה עצומה לציונות בארץ וליהודים בכלל".

משה שרת ודוד סן גוריון בהכרזת העצמאות. "מה יהיה כאשר המדינה היהודית תיכון - ייתכן מאוד שהתוצאה תהיה טרנספר של ערבים", כתב שרת צילום: פרנק שרשל / לע"מ

משה שרת תמך גם הוא בהעברת האוכלוסין. במסיבה בביתו של ד"ר הלפרן ב-12 בדצמבר 1937 בירושלים, אמר שרת: "אני רוצה לדחות את ההשוואה עם גרמניה. מה שגרמניה עושה ליהודים זוהי ממשלה שלוקחת אנשים וזורקת אותם החוצה, אינה דואגת מה יהיה להם, אינה מרשה להם לקחת את הונם איתם - העברה כזו לא תיתכן. עניין ההעברה כאן הוא פשוט מאוד [...] גם כשזה יהיה בכפייה, זה יהיה מתוך פיצויים בעד הנכסים שהם משאירים פה ומתוך דאגה למצבם במקום החדש".

יו"ר הוועד הערבי העליון, המופתי אמין אל-חוסייני התייחס לכך בזיכרונותיו מ-1954 וביטא את ההתנגדות הנחרצת מאז ועד היום: "כבר ב-1934, התקשרו שליחים בריטים איתי אישית ועם אישים

פלסטיניים לאומיים אחרים, והציעו שערביי פלסטין יעברו לעבר הירדן המזרחי – שם ינתן להם שטח אדמה כפול מזה שהיה בבעלותם. כן הציעו שהיהודים ישלמו להם את כל הכספים הדרושים למימוש ההצעה. היה רק טבעי שהערבים ידחו הצעה מגוחכת זו".

משעה שפרצה מלחמת העולם השנייה, הדיון על אודות הטרנספר התנהל כשברקע לו ניצבו העברות אוכלוסיות המוניות ואלימות של לאומים רבים משטחים שנכבשו בידי הצבא הגרמני. תום שגב מציין שז'בוטינסקי כתב על כך את הדברים הבאים: "העולם התרגל לרעיון של הגירות המוניות וכמעט שהחל לחבב אותן. היטלר – יהיה האיש הזה שנוא עלינו כמה שיהיה – הוסיף בזמן האחרון להוציא מוניטין בעולם לרעיון הזה".

הידיעות על הקורה ליהדות אירופה החריפו את הטון והפסקנות של מנהיגי התנועה הציונית ביחס לערבים בארץ. ז'בוטינסקי כתב בראשית 1940 "אם לא ירצו הערבים להישאר, אין המחבר רואה שום טרגדיה או אסון גם בנכונתם להגר... אין אנו צריכים להיבהל מפני האפשרות, ש-900 אלף ייצאו מן הארץ...".

פסקני יותר היה יוסף וייץ, שכתב ביומנו האישי ב-1940 "סיירנו הבוקר בכפרים הערבים. הרהרתי בתוכנית שאני הוגה בה זה שנים: פינוי הארץ בשבילנו. בינינו לבין עצמנו צריך להיות ברור: אין מקום בארץ לשני העמים גם יחד. אם הערבים יצאו, תהיה הארץ רחבה ומרווחת בשבילנו. אם הערבים יישארו, תישאר הארץ בדלותה ובצמצומה. הפתרון היחיד הוא ארץ ישראל ובלי ערבים. אין כאן מקום לפשרות! להעביר את כולם. אין להשאיר אף כפר אחד, אף שבט אחד, רק בדרך זו טרנספר של ערביי ישראל, תבוא הגאולה".

יוסף וייץ. "אין מקום בארץ לשני העמים גם יחד. אם הערבים יצאו, תהיה הארץ רחבה ומרווחת בשבילנו" צילום: משה פרידן / לע"מ

לקראת סוף מלחמת העולם השנייה, בישיבת הנהלת הסוכנות היהודית ב-1944 שדנה בהצעת מפלגת הלייבור, בן גוריון אמר: "אילו היו שואלים מה צריכה להיות הפרוגרמה שלנו, לא היה עולה בדעתי להגיד להם טרנספר [...] כי הדיבור על זה עלול להזיק משתי בחינות: זה עלול להזיק בדעת הקהל בעולם, כי זה עלול ליצור רושם שאין מקום [לעוד יהודים] בארץ ישראל בלי הוצאת הערבים [...]; הנזק

השני [הוא שהכרזות כאלה] יעמידו את הערבים [...] על הרגליים האחוריות".

ערב החלטת החלוקה שוב חוזרת הזהירות לדברי ההנהגה הציונית. משה שרת אומר "הטרנספר יכול להיות גולת הכותרת, השלב האחרון בהתפתחות המדיניות, אך בשום אופן לא נקודת המוצא". ובהמשך: "מה יהיה כאשר המדינה היהודית תיכון - ייתכן מאוד שהתוצאה תהיה טרנספר של ערבים".

מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל יצרו הזדמנות ליישום רעיון הטרנספר הלכה למעשה. ביוני 1948 כתב שרת: "ההזדמנות שפותח בפנינו המצב הנוכחי לפתור אחת ולתמיד ובאופן יסודי את הבעיה המציקה ביותר של המדינה היהודית, מרחיקה לכת מעבר לכל מה שציפינו. אפילו אין למנוע תסיסה מסוימת, הרי עלינו לנצל ככל האפשר את הסיכוי שזימנה לנו ההיסטוריה באופן מהיר ובלתי צפוי כל כך".

ב-31 באוקטובר 1948 התפרסם מסמך מפתח של 'ועדת הטרנספר', שחיברו וייץ, עזרא דנין, זלמן ליף ליפשיץ וקבע את מדיניות ישראל מאז ועד היום: א. הערבים עצמם אשמים בבריחתם; ב. אין להחזירם; ג. בנשארים יש לנהוג כבאזרחים שווים זכויות; ד. את הבורחים יש ליישב בסוריה, בעיראק ובירדן.

בשנות החמישים המשיך רעיון הטרנספר להתקיים בצורות שונות. ולטר איתן, מנכ"ל משרד החוץ, כתב ב-1949 מכתב סודי לשרת, אז שר החוץ: "ישנה תוכנית לגרש את התושבים הערבים ממספר ניכר של מקומות, בעיקר בגליל [...] הגירוש, כלומר, העברה בכוח למקומות אחרים, נחוץ מטעמי ביטחון".

משה דיין היה ישיר אף יותר כשאמר בישיבת מפא"י ב-1950: "צריכה מדיניות המפלגה להיות מכוונת כך שאנו נראה ציבור זה, של 170 אלף הערבים, כאילו טרם נחתך גורלם. אני מקווה שבשנים הקרובות

תהיה אולי עוד אפשרות לבצוע טרנספר של הערבים האלה מארץ ישראל".

פנחס לבון. "מה שמוגשם הוא דיכוי דרמטי וברוטלי של הערבים במדינת ישראל" צילום: טדי בראונר / לע"מ

אולם נשמעו גם קולות מתנגדים בתוך התנועה הציונית. פנחס לבון הזהיר בישיבת לשכת מפא"י ב-1950: "אי-אפשר לפעול בקרב הערבים כשהמדיניות היא טרנספר. אי-אפשר לפעול בקרבם - אם

המדיניות היא דיכוי הערבים – זה מונע פעולה ממשית. מה שמוגשם הוא דיכוי דרמטי וברוטלי של הערבים במדינת ישראל".

יצחק בן-צבי, לימים נשיא המדינה, העלה שאלות נוקבות בישיבת מפא"י ביולי 1950: "השאלה מה עמדתה של המדינה כלפי המיעוטים? האם אנחנו רוצים שיישארו במדינה, שייקלטו במדינה או שישתלקו מהמדינה [...] הכרחנו על שוויון אזרחים בלי הבדל גזע. האם הכוונה לזמן שבו לא יהיו ערבים במדינה? אם כך הרי זו הונאה".

רעיון הטרנספר קיבל תנופה מחודשת אחרי מלחמת ששת הימים. ישראל ביצעה בפועל טרנספר של 90-95 אלף סורים מרמת הגולן. בשנות ה-80 העלה הרב מאיר כהנא את התביעה לגרש את הפלסטינים אזרחי ישראל, ומפלגות ימין כמו מולדת והאיחוד הלאומי אימצו את רעיון ה"טרנספר מרצון" למצען.

כיום, בצלאל סמוטריץ' ממשיך קו זה כשהוא מצהיר: "יש כאן [בארץ ישראל] מקום להגדרה ולמימוש שאיפות לאומיות של עם אחד בלבד – העם היהודי. זה צודק, זה מוסרי". סמוטריץ' מציע את "תוכנית ההכרעה המבוססת על שלוש אפשרויות: "הרוצה להשלים – ישלים", "הרוצה ללכת – ילך", ו"הרוצה להילחם – יילחם".

מההיסטוריה של רעיון הטרנספר אפשר ללמוד שלושה לקחים מרכזיים: ראשית, זהו לא רעיון שולי או קיצוני, אלא חלק אינהרנטי מהחשיבה הציונית על פתרון הסכסוך היהודי-ערבי. שנית, הרעיון זכה לגיטימציה מצד גורמים בינלאומיים, במיוחד בתקופה שבין מלחמות העולם. שלישית, גם כאשר נדמה היה שהרעיון נזנח, הוא המשיך להתקיים ולהשפיע על מקבלי ההחלטות.

עלינו להתמודד עם העובדה שרעיון הטרנספר לא היה נחלתם של "קיצונים" בלבד. מנהיגים מכל קצוות הקשת הפוליטית הציונית – מאנשי "ברית שלום" ועד לרוויזיוניסטים – תמכו ברעיון בצורה זו או אחרת. גם "מתונים" לכאורה ראו בטרנספר פתרון לגיטימי.

יתר על כן, התנועה הציונית לא הסתפקה בדיבורים. כפי שכתב יוסף וייץ בישיבת הממשלה באוגוסט 1948: "אם אנחנו אומרים שלא טוב שיהיו כפרים ריקים אשר יקראו לערבים לחזור ולהסתנן – הם לא צריכים להישאר על תילם". זו הייתה גישה מעשית שהובילה למדיניות של מניעת שיבת פליטים ועידוד הגירה של ערבים אזרחי ישראל.

התמודדות אמיתית עם סוגיית הטרנספר מחייבת הכרה בכך שזהו לא רק רעיון היסטורי, אלא כוח פעיל בפוליטיקה הישראלית העכשווית. במקום להמשיך ולדבוק ברעיונות של הפרדה כפויה, על ישראל לפתח מודלים חדשים של דו-קיום. כדברי יצחק בן-צבי: "הכרזנו על שוויון אזרחים בלי הבדל גזע" – עלינו לממש הכרה זו הלכה למעשה. רק התמודדות כנה עם העבר, והכרה בכך שרעיון הטרנספר היה ועודנו חלק מהשיח הציוני, יאפשרו לנו לבנות עתיד המבוסס על שוויון, כבוד הדדי, והכרה בזכויותיהם הלגיטימיות של שני העמים.

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ